

CONTEMPORARY OBJECTIVES OF CRIMINALISTICS IN COUNTERACTING TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME

Musiienko I. I.

The article deals with contemporary tasks and capacities of criminalistics to uncover, fight and prevent transnational crimes.

Keywords: criminalistics, criminalistic description, counteracting crime, crime investigation, transnational organized crime.

УДК 348.9.018

В. М. Шевчук, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Досліджено сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку окремої теорії тактичних операцій. Проаналізовано наукові підходи до розглядуваної проблеми, проведено їх критичний аналіз. Обґрунтовано нагальну потребу криміналістичної теорії й слідчої практики в розробленні тактичних операцій. Запропоновано перспективні напрямки подальших наукових досліджень проблематики тактичних операцій.

Ключові слова: тактична операція, криміналістична теорія тактичних операцій, загальнотеоретичні основи тактичних операцій, напрямки наукових досліджень тактичних операцій.

Однією з визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики та слідчої практики є комплексне застосування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань розслідування, розв'язання яких іншим способом є неефективним або взагалі неможливим. На переконання Б. В. Щура, настав час перейти від розрізаних методичних рекомендацій щодо тактичної доцільності проведення окремих слідчих дій до відповідного комплексного підходу, встановлення певних залежностей із проміжним (тактичним) завданням розслідування¹. Зазначені процеси зумовили виникнення та становлення концепції тактичних операцій.

Тактичні операції у своєму розвитку пройшли складний еволюційний шлях – від окремих посилок до формування відповідної наукової концепції, яка поступово трансформується в самостійну криміналістичну теорію (учення), що істотно збагачує науковий потенціал криміналістики й практики розслідування та судового провадження.

¹ Див.: Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія / Б. В. Щур. — Х. : Харків юрид., 2010. — С. 185.

У 70–90-ті роки ХХ ст. у вітчизняній криміналістиці спостерігалися тенденції до інтенсифікації наукових досліджень, передусім щодо формування її загальної теорії й окремих криміналістичних учень. Як зазначав Р. С. Белкін, у ці роки в криміналістиці з'являється низка перспективних теоретичних концепцій, що мали всі підстави в недалекому майбутньому досягти рівня окремих криміналістичних теорій. Це концепції криміналістичної характеристики злочину, слідчої ситуації, *тактичних комбінацій (операцій)* (курсив наш. – В. Ш.), тактичного рішення й тактичного ризику¹.

Формування загальної теорії криміналістики дало змогу активізувати науковий пошук учених у двох напрямках: а) розроблення нових окремих криміналістичних теорій (учень); б) подальше дослідження й удосконалення вже відомих науці та практиці концепцій, право на існування яких уже доведено часом.

Зазначені процеси наштовхнули А. В. Дулова до ідеї тактичних операцій². Він по праву вважається «батьком» цієї концепції, основним її фундатором і розробником. Саме він у квітні 1972 р. на науковій конференції в Ленінграді виступив із доповіддю, у якій звернув увагу на те, що тактика не повністю відповідає потребам слідчої діяльності, оскільки вона в основному обмежується розробленням тактичних рекомендацій стосовно проведення окремих слідчих дій, у той час як слідчому досить часто доводиться вирішувати завдання, де необхідно застосовувати відповідні комплекси слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних та інших дій. З огляду на це виникає нагальна потреба у розробленні цих комплексів, які А. В. Дулов запропонував називати «тактичні операції». При цьому, на його думку, досліджувати цю нову криміналістичну категорію слід у самостійному розділі слідчої тактики. Така постановка питання була принципово новим підходом до розв'язання проблеми оптимізації розслідування злочинів шляхом застосування тактичних операцій, спрямованих на вирішення проміжних завдань за рахунок комплексного застосування системи слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів.

У лютому 1973 р. на IX Міжнародному криміналістичному симпозиумі соціалістичних країн у Берліні з доповіддю «Рационализация и стандартизация в криминалистике» виступив німецький криміналіст К. Шпіндлер (НДР). На його думку, незважаючи на розмаїття кримінальних подій, індивідуальність розслідування кожного конкретного випадку, усі можливі комплекси слідчих дій можна поділити на класи операцій з різною постановкою цілей. Такі комплекси дій було названо «криміналістичні стандартні ситуації (*криміналістичні тактичні операції*) (курсив наш. – В. Ш.). Підприємтям для розроблення таких програм-інструкцій мають бути результати

¹ Див.: Белкин Р. С. История отечественной криминалистики / Р. С. Белкин. — М. : НОРМА, 1999. — С. 273.

² Див.: Дулов А. В. О разработку тактических операций при расследовании преступлений / А. В. Дулов // 50 лет советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия. — Л. : Ин-т усовершен. следств. работников прокуратуры и МВД, 1972. — С. 23–27.

аналізування криміналістичної практики з урахуванням науково-обґрунтованих критеріїв. Тому процес розслідування доцільно поділити на відносно самостійні частини й визначити *типові для них операції* (курсив наш. — В. Ш.), методи й способи розв'язання проблем, що можуть виявитися в практичній діяльності¹.

У подальшому ідею тактичних операцій підтримали вітчизняні вчені криміналісти І. М. Лузгін², В. І. Шиканов³, Л. Я. Драпкін⁴ та ін. У 1979 р. вийшла у світ монографія А. В. Дулова «Тактические операции при расследовании преступлений»⁵, яка підбила певні підсумки дослідження цієї важливої проблеми. У ній обґрунтовується необхідність розроблення тактичних операцій, виходячи з потреб криміналістичної теорії та слідчої практики, оскільки цілком очевидно, що неможливо обмежуватися розробленням рекомендацій лише з проведення окремих слідчих дій, а треба застосовувати їх комплекси, які багато в чому є типовими й повторюються у своїх основних параметрах. Певним набутком цього періоду можна вважати міжвузівський збірник наукових праць «Тактические операции и эффективность расследования» (Свердловськ, 1986 р.), що містив різні визначення та погляди на сутність і призначення категорії «тактична операція»⁶. Отримані результати дали підстави дійти висновку про те, що розроблення теорії тактичних операцій полегшує розв'язання таких проблем криміналістики, як: а) алгоритмізація процесу розслідування; б) урахування й використання слідчої ситуації при розслідуванні; в) застосування положень наукової організації праці слідчого; г) ужиття дійових заходів щодо подолання протидії розслідуванню.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. і до нинішнього часу спостерігається помітне підвищення наукового та практичного інтересу до проблем розроблення й використання тактичних операцій, про що свідчить низка дисертацій⁷, монографій, науково-практичних посібників, у яких розглядаються

¹ Див.: Шпидлер К. Рационализация и стандартизация в криминалистике / К. Шпидлер // IX Междунар. криминалистич. симпозиум соц. стран. — Берлин, 1973.

² Див.: Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. — М.: Юрид. лит., 1973. — С. 109.

³ Див.: Шиканов В. И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа» / В. И. Шиканов. — Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1975.

⁴ Див.: Драпкин Л. Я. Особенности информационного поиска в процессе расследования и тактика следствия / Л. Я. Драпкин // Проблемы повышения эффективности предварительного следствия: тезисы науч.-практ. конф. — Л.: Ин-т усовершен. следств. работников прокуратуры и МВД, 1976. — С. 54.

⁵ Див.: Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений / А. В. Дулов. — Мн.: Изд-во БГУ, 1979.

⁶ Див.: Тактическая операция и эффективность расследования: межвуз. сб. науч. трудов. — Свердловск: Изд-во СЮИ, 1986.

⁷ Див.: Решетников В. Я. Следственные ситуации и тактические операции по делам о завладении из жилища имуществом граждан: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза» / В. Я. Решетников. — Саратов, 1995; Логинов Е. А. Теоре-

зазначені питання¹. Практично в усіх підручниках і навчальних посібниках з криміналістики останніх років тактичні операції або висвітлюються в окремих розділах (підрозділах), або розглядаються як самостійний елемент структури криміналістичної методики розслідування певної категорії злочинів². Ураховуючи зазначені обставини, можна констатувати, що нині від-

тические основы тактических операций и их производство на первоначальном этапе расследования умышленных убийств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е. А. Логинов. — Волгоград, 1996; *Галанова Л. В.* Следственные ситуации и тактические операции при расследовании преступлений, совершенных с вымогательством : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Л. В. Галанова. — Саратов, 2000; *Здоровко С. Ф.* Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. Ф. Здоровко. — Х., 2002; *Комаров И. М.* Проблемы теории и практики криминалистических операций в досудебном производстве : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И. М. Комаров. — Барнаул, 2003; *Фомина А. С.* Основные тактические операции при расследовании серийных убийств : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. С. Фомина. — Воронеж, 2003; *Чернышев М. А.* Осмотр места происшествия как базовая тактическая операция : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / М. А. Чернышев. — М., 2008 та ін.

¹ Див.: *Головин А. Ю.* Криминалистическая систематика : монография / А. Ю. Головин. — М. : ЛексЭст, 2002; *Образцов В. А.* Преступление. Расследование. Проверка достоверности информации : науч.-метод. пособие / В. А. Образцов, Н. В. Кручинина. — М. : Книж. находка, 2002; *Кручинина Н. В.* Проблемы теории и практики проверки достоверности уголовно-релевантной информации в досудебном процессе : монография / Н. В. Кручинина. — М. : Вердикт-1М, 2003; *Расследование преступлений: криминалистические комплексы : учеб.-практ. пособие* / [Е. Н. Асташкина, Н. А. Марочкин, А. Е. Михальчук, В. Я. Решетников]. — М. : Приор, 2003; *Баев О. Я.* Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него : науч.-практ. пособие / О. Я. Баев. — М. : Экзамен, 2003; *Россинский С. Б.* Обыск в форме специальной операции : учеб. пособие для вузов / С. Б. Россинский ; под ред. В. Н. Григорьева. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003; *Чурилов С. Н.* Криминалистическая методика расследования: проблемы, тенденции, перспективы : монография / С. Н. Чурилов. — М. : Юстицинформ, 2011 та ін.

² Див.: *Образцов В. А.* Криминалистическое учение о тактической операции / В. А. Образцов // Криминалистика ; под ред. В. А. Образцова. — М. : Юристъ, 1995. — С. 75–84; *Тактические операции* / [А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др.] // Криминалистика : учеб. пособие ; под ред. А. В. Дулова. — Мн. : НКФ «Экоперспектива», 1996. — С. 406–409; *Яблоков Н. П.* Криминалистика : учебник / Н. П. Яблоков. — М. : НОРМА, 2000. — С. 190–192; *Баев О. Я.* Основы криминалистики : курс лекций / О. Я. Баев. — М. : Экзамен, 2001. — С. 218–219; *Дулов А. В.* Виды тактических операций / А. В. Дулов // Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Крылова, А. И. Бастрыкина. — М. : Дело, 2001. — С. 436–447; *Салтев-*

бувається процес поглиблення формування криміналістичної теорії тактичних операцій і більш широкого впровадження цих організаційно-тактичних засобів у судово-слідчу практику.

Крім того, аналізування криміналістичної літератури з досліджуваної проблематики дає підстави констатувати, що серед науковців намітилися дві тенденції – традиційна і новаторська. Представники першої (А. В. Дулов, Л. Я. Драпкін, В. І. Шиканов, Є. П. Іщенко та ін.) продовжують обстоювати раніше висловлені ними погляди на сутність, природу та призначення тактичних операцій, уточнюючи окремі положення, котрі, як правило, суттєво не змінюють основного змісту раніше висловлених думок. Друга група науковців (О. Я. Баєв, І. М. Комаров, О. Є. Космодем'янська, Н. В. Кручиніна, В. О. Образцов, С. Б. Россінський, С. Ю. Якушин та ін.) намагається по-новому підійти до тлумачення поняття тактичних операцій, пропонуючи новаторські підходи до їх формування й застосування при розслідуванні злочинів.

Отже, проведені за тривалу історію розвитку криміналістичних знань дослідження тактичних операцій мають важливе значення. Водночас аналізування наукових досягнень з розглядуваної проблеми свідчить про певну диспропорцію між рівнем теоретичних розробок і питань практично-прикладної спрямованості. Річ у тім, що вчені-криміналісти за відсутності методологічних основ концепції тактичних операцій і одностайності з ключових питань теорії та практики їх реалізації «самовіддано кинулися» розробляти типові тактичні операції й активно впроваджувати їх у практику розслідування злочинів, у тому числі засобами комп'ютерної техніки. Це викликано низкою причин, серед яких однією з найважливіших є відсутність розвиненої наукової концепції тактичних операцій, викладеної у сформованій окремій криміналістичній теорії. Ця обставина дещо уповільнює процеси подальшого дослідження цієї проблематики, робить їх недостатньо повними та такими, що не відповідають сучасному рівню розвитку криміналістики.

Сьогодні дискусійним залишається переважна більшість питань, які є визначальними у формуванні криміналістичної теорії тактичних операцій, зокрема, щодо сутності цих організаційно-тактичних засобів, їх функцій, принципів формування та реалізації, класифікації, побудови структури, визначення місця в системі криміналістики та процесі розслідування злочинів,

ський М. В. Криміналістика : підручник / М. В. Салтєвський: у 2 ч. — Х. : Консум, 2001. — Ч. 2. — С. 79; *Возгрин И. А.* Общие положения криминалистической тактики / И. А. Возгрин // Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Крылова, А. И. Бастрыкина. — М. : Дело, 2001. — С. 431; *Серова Е. Б.* Криминалистическое учение о тактических приемах, комбинациях и операциях / Е. Б. Серова // Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 478–482; *Шепітько В. Ю.* Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько. — К. : Ін Юре, 2010. — С. 181–184; Криміналістика. Академічний курс : підручник / [Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.]. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — С. 247–248 та ін.

виокремлення чинників-детермінантів, що зумовлюють розроблення типових тактичних операцій, а також здійснення їх організації й планування при розслідуванні злочинів. На ці й багато інших проблемних питань необхідно дати аргументовані відповіді, спираючись на ґрунтовні методологічні засади з урахуванням сучасних наукових концепцій у криміналістичній науці.

У зв'язку із цим заслуговують на увагу дослідження тактичних операцій на підставі загальнотеоретичних підходів, що забезпечують пояснення й обґрунтування таких фундаментальних першооснов будь-якої окремої наукової теорії, як її генеза, сутність, факт, гіпотеза та теоретична побудова. Важливо на теоретичному рівні вивчити й розкрити закономірності функціонування тактичних операцій при розслідуванні злочинів. При цьому повноцінний розвиток окремої теорії в криміналістиці має бути обґрунтований предметом і об'єктом її дослідження, а також методами, які при цьому використовуються. Значущими є й питання визначення місця цієї теорії в криміналістичній систематиці, її структури та функцій¹.

Слід відзначити, що останніми роками в криміналістичній літературі неодноразово декларувалося створення самостійної окремої теорії тактичних операцій. Ще у 1983 р. В. І. Шиканов зазначав, що така теорія активно формується², уже в 1985 р. М. П. Яблоков указував на зародження теорії тактичних операцій³, а в 1986 р. С. І. Цветков, аналізуючи питання розроблення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій, дійшов висновку про завершення початкового етапу її становлення⁴. У 1995 р. В. О. Образцов обґрунтовує ідею виникнення та подальший розвиток криміналістичного вчення про тактичні операції, включивши це вчення до окремого підрозділу підручника в розділ про теоретичні та методологічні основи криміналістики⁵. У 2001 р. О. Б. Серова виокремлює криміналістичне вчення про тактичні прийоми, комбінації й операції⁶. До цього ж висновку доходить і В. М. Ісаєнко у 2004 р. Розглядаючи питання виникнення й формування тактичних

¹ Див.: *Комаров И. М.* Основы частной теории криминалистических операций досудебного производства : монография / И. М. Комаров. — М. : Юрлитинформ, 2010. — С. 3–5.

² Див.: *Шиканов В. И.* Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В. И. Шиканов. — Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. — С. 5.

³ Див.: *Яблоков Н. П.* Криминалистическая методика расследования (некоторые теоретические положения) / Н. П. Яблоков. — М. : Изд-во МГУ, 1985. — С. 80.

⁴ Див.: *Цветков С. И.* К вопросу о формировании частной криминалистической теории тактических операций / С. И. Цветков // Проблемы первоначального этапа расследования : сб. науч. трудов. — Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. — С. 31–39.

⁵ Див.: *Образцов В. А.* Криминалистическое учение о тактической операции / В. А. Образцов // Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. — М. : Юристь, 1995. — С. 75–86.

⁶ Див.: *Серова Е. Б.* Криминалистическое учение о тактических приемах, комбинациях и операциях / Е. Б. Серова // Курс криминалистки : в 3 т. Т. 1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 478–482;

комплексів, він присвячує питанням становлення та розвитку криміналістичного вчення про тактичну операцію самостійний підрозділ своєї праці¹.

Такого роду декларативні заяви здебільшого базуються на суто суб'єктивному оцінюванні стану сформованості криміналістичної теорії тактичних операцій. Безумовно, зусиллями вчених-криміналістів за останні роки зроблено багато щодо завершення побудови такої криміналістичної теорії. Але, на нашу думку, цей процес поки що не можна визнати завершеним з причин значної кількості неузгоджених, дискусійних питань, про які вже згадувалося. У зв'язку із цим вважаємо, що нині актуальними залишаються зауваження Р. С. Белкіна стосовно того, що концепція тактичних операцій ще не досягла рівня окремої криміналістичної теорії та поки що перебуває в стадії формування².

При визначенні рівня сформованості тієї чи іншої криміналістичної теорії слід виходити із загальної філософських підходів до розв'язання цієї проблеми. Зокрема, П. В. Копнін зазначав, що знання, аби стати теорією, повинно досягти у своєму розвитку певної зрілості. Теорія має включати не тільки опис відомої сукупності фактів, а і їх пояснення, виокремлення закономірностей, яким вони підпорядковані. Немає пояснення – немає й теорії³. Керуючись наведеними положеннями, Р. С. Белкін констатував, що окремою криміналістичною теорією не може бути будь-яка сукупність окремих теоретичних положень, нехай навіть вельми значущих і таких, що цілком стосуються предметної галузі криміналістичної науки. Окремі теоретичні побудови тільки тоді можуть бути об'єднані в окрему криміналістичну теорію, коли вони належать лише до чітко визначеної сукупності явищ, до того ж пов'язаних між собою органічно. У рамках окремих теоретичних положень пізнання може дійти до знання окремих закономірностей предмета; об'єктивний же зв'язок цих закономірностей, тобто знання закономірностей більш поглибленої сутності, – це вже рівень окремої криміналістичної теорії⁴.

Зазначені положення слід уважати фундаментальними, відправними для подальшого дослідження проблем тактичних операцій у рамках формування окремої криміналістичної теорії, де передусім постають питання щодо предмета, об'єкта й методу цієї теорії⁵. Беручи до уваги, що предметом окремої криміналістичної теорії виступають певні закономірності об'єктивної дійсності з тих, які вивчаються криміналістикою в цілому, вважаємо за мож-

¹ Див.: *Исаенко В. Н.* Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В. Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. — 2004. — № 1. — С. 368–382.

² Див.: *Белкин Р. С.* История отечественной криминалистики / Р. С. Белкин. — М. : НОРМА, 1999. — С. 280.

³ Див.: *Копнин П. В.* Диалектика как логика и теория познания / П. В. Копнин. — М. : Наука, 1973. — С. 260.

⁴ Див.: *Белкин Р. С.* Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин. — 3-е изд., доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. — С. 285.

⁵ Див.: *Він же.* Курс криминалистики : в 3 т. Т. 2. Частные криминалистические теории / Р. С. Белкин. — М. : Юрист, 1997. — С. 19–23.

ливе приєднатися до точки зору І. М. Комарова та віднести до предмета теорії тактичних операцій дві групи закономірностей: 1) збирання, дослідження й оцінювання кримінально значущої доказової та орієнтуючої інформації в ситуаціях учинення злочинів і закономірності ефективного й оптимального використання цієї інформації в ситуаціях розслідування з метою вирішення окремих тактичних завдань досудового розслідування комплексними засобами; 2) закономірності побудови та реалізації тактичних операцій і формування криміналістичних рекомендацій з планування, організації та проведення цих тактичних засобів¹. Об'єкт цієї окремої теорії має складну структуру і являє собою як саму тактичну операцію, так і ті зв'язки й відносини, що виявляються в процесі її формування та реалізації. Метод – це система пізнавальних прийомів, які використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування її положень у певній практичній діяльності². Щодо теорії тактичних операцій, то метод виступає одночасно і як об'єкт досліджень цієї теорії, і як власний її метод³.

Отже, з огляду на висловлені методологічні положення сьогодні ще рано вести мову про створення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій. У зв'язку із цим слід визнати обґрунтованим твердження І. М. Комарова стосовно того, що в теперішніх реаліях *формується нова теоретична побудова* (курсив наш. – В. Ш.), яка дозволяє образно уявити окрему теорію тактичних операцій у системі криміналістики⁴. Зараз накопичено теоретичні знання й великий досвід практики проведення тактичних операцій, що дасть змогу констатувати існування передумов формування теорії тактичних операцій. Ці питання стоять на порядку денному, становлять основу наукового пошуку вчених-криміналістів, а деякі аспекти розглядуваної проблематики вже достатньо плідно опрацьовувались⁵.

¹ Див.: *Комаров И. М.* Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений: монография / И. М. Комаров. — М. : Юрлитинформ, 2012. — С. 130–131.

² Див.: *Белкин Р. С.* Курс криминалистики : в 3 т. Т. 2. Частные криминалистические теории. — С. 22.

³ Див.: *Комаров И. М.* К вопросу об исследовании содержания частной теории криминалистических операций / И. М. Комаров // Роль и значения деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики : матер. междунар. конф. (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). — М. : Акад. упр. МВД РФ, 2002. — С. 153.

⁴ Див.: *Він же.* Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений. — С. 141.

⁵ Див.: *Цветков С. И.* К вопросу о формировании частной криминалистической теории тактических операций / С. И. Цветков // Проблемы первоначального этапа расследования: сб. науч. тр. — Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. — С. 31–39; *Комаров И. М.* Криминалистические операции в досудебном производстве: монография. — Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002; *Він же.* Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений : монография. — М. : Юрлитинформ, 2012; *Шевчук В. М.* Криміналістична теорія тактичних операцій: сучасний стан, тенденції, перспективи / В. М. Шевчук // Сучасні проблеми юридичної науки: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф.; за заг. ред. А. П. Гетьмана. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. — С. 476–480; *Журавель В. А.* Системи слідчих

Проте на шляху успішного здійснення фундаментальних напрацювань і комплексних розробок тактичних операцій існують певні труднощі й перепони. Ідеться передусім про ускладненість і недосконалість методів емпіричного спостереження, результати якого обмежуються головним чином окремими прикладами із слідчої практики. Річ у тім, що ні аналізування матеріалів кримінального провадження, ні опитування працівників правоохоронних органів не можуть дати необхідних відомостей про характер і зміст тактичних операцій. У більшості випадків оперативно-розшукові та організаційно-технічні заходи не відображаються в матеріалах кримінального провадження. Досить складним питанням є вичленування тактичної операції з усієї маси слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційно-технічних заходів, що проводяться під час досудового розслідування.

Уважаємо, що дослідження концептуальних основ тактичних операцій у криміналістиці необхідно спрямовувати за двома напрямками. Перший передбачає вивчення й дослідження сутності тактичних операцій, наукових і методологічних основ, історії розвитку, структури та класифікації тактичних операцій, місця цієї теорії в системі криміналістики, взаємозв'язку з іншими галузями криміналістичного та іншого наукового знання, судово-слідчої практикою. Другий напрямок – особливості формування окремих типів і видів тактичних операцій, форм і можливостей реалізації отриманих знань з метою побудови й застосування на практиці типових тактичних операцій, які проводяться для вирішення типових завдань розслідування окремих видів і груп злочинів.

Таким чином, оптимізація й підвищення ефективності протидії злочинним виявам значною мірою залежать від того, наскільки глибоко розроблені теоретичні засади формування та реалізації тактичних операцій. У зв'язку з цим розроблення тактичних операцій є нагальною потребою криміналістичної теорії й слідчої практики та позитивно вплине на процес установлення істини в конкретних кримінальних провадженнях. Подальші ж дослідження порушених питань сприятимуть збагаченню теорії криміналістики, забезпечать передумови для появи нових підходів до розв'язання важливих проблем криміналістичної тактики й методики, спрямованих на підвищення ефективності розслідування злочинів та оптимізацію слідчої діяльності.

Останніми десятиліттями концепція тактичних операцій інтенсивно розвивається, поступово переходячи в ранг окремої криміналістичної теорії. Це є цілком закономірним, оскільки тактичні операції активізують і організовують процеси взаємодії правоохоронних органів, виступають засобом реалізації методів розслідування, вирішення окремих тактичних завдань. Усе це свідчить про необхідність теоретичного обґрунтування й широкого впровадження тактичних операцій у практичну діяльність з розслідування злочинів. Ось чому на сучасному етапі розвитку криміналістики досить

дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2009. — № 2(57). — С. 197–208 та ін.

актуальною й важливою є проблема розроблення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій.

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ТАКТИЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЙ

Шевчук В. М.

Исследовано современное состояние, тенденции и перспективы развития отдельной теории тактических операций. Проанализированы научные подходы к рассматриваемой проблеме, проведен их критический анализ. Обоснована насущная необходимость криминалистической теории и следственной практики в разработке тактических операций. Дальнейшие исследования будут способствовать обогащению общей теории криминалистики, обеспечат предпосылки для появления новых подходов к решению важных проблем, направленных на оптимизацию следственной и судебной деятельности. Предложены перспективные направления дальнейших научных исследований проблематики тактических операций.

Ключевые слова: тактическая операция, криминалистическая теория тактических операций, общетеоретические основы тактических операций, направления научных исследований тактических операций.

DEVELOPMENT TRENDS AND PERSPECTIVES IN CRIMINALISTIC THEORY OF TACTICAL OPERATIONS

Shevchuk V. M.

The article studies the contemporary state, development trends and perspectives of the specific theory of tactical operations. It provides the critical analysis of scientific approaches to the problem under consideration, and explains the necessity of criminalistic theory and investigative practice in tactical operations development. The further research will contribute to enrichment of the general theory of criminalistics, provide the preconditions for new approaches to solving important problems aimed at optimizing investigative and trial activity. The article also suggests perspective directions for further research into problematics of tactical operations.

Keywords: tactical operation, criminalistic theory of tactical operations, general theoretical foundations of tactical operations, directions of research into tactical operations.

УДК 349.6

О. В. Одерій, начальник кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

НАСЛІДКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Розглянуто наукові підходи до формування елементного складу структури криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. Наведено аргументи щодо доцільності включення наслідків як самостійного елемента